

EDICE OIKÚMENÉ
Svazek 163

GIORGIO AGAMBEN

Homo sacer

Suverénní moc a pouhý život

Přeložila Naděžda Bonaventurová

PRAHA
2011

Obsah

Úvod	9
První část. Logika suverenity	21
1. Paradox suverenity	23
2. Nomos basileus	39
3. Moc a právo	47
4. Forma zákona	56
Práh druhé části	69
Druhá část. Homo sacer	73
1. Homo sacer	75
2. Ambivalentnost posvátného	78
3. Posvátný život	84
4. Vitae necisque potestas	90
5. Tělo suverénní a tělo posvátné	94
6. Psanec a vlk	106
Práh třetí části	114
Část třetí. Tábor jako biopolitické paradigma moderní doby	117
1. Politizace života	119
2. Lidská práva a biopolitika	126
3. Život, který si nezaslouží žít	135
4. „Politika aneb dát formu životu lidu“	142
5. VP	152
6. Politizace smrti	157
7. Koncentrační tábor jako <i>nomos</i> moderní doby	162
Poslední práh	175
<i>Seznam literatury</i>	183
<i>Ediční poznámka</i>	189

První část
Logika suverenity

Paradox suverenity

1.1. Paradox suverenity lze formulovat takto: „suverén stojí současně uvnitř a vně právního řádu“. Pokud je totiž suverénem ten, komu právní řád přiznává pravomoc vyhlásit výjimečný stav, a tím platnost onoho právního řádu pozastavit, pak suverén „stojí mimo normálně platný právní řád, a přece k němu patří, neboť mu přísluší rozhodnutí, zda může být ústava *in toto* suspendována“.¹⁵ Upřesnění „současně“ není triviální: suverén se staví díky tomu, že má zákonnou pravomoc pozastavit platnost zákona, legálně mimo zákon. To znamená, že tento paradox lze vyjádřit i následujícím způsobem: „zákon je mimo sebe sama“ neboli: „já, suverén stojící mimo zákon, vyhlášu, že neexistuje stav mimo zákon“.

Stojí za to zamyslet se nad implicitní topologií, obsaženou v tomto paradoxu, protože pouze pokud pochopíme její strukturu, bude nám jasné, proč a jakým způsobem vyznačuje suverenity ve smyslu účelu a principu hranici právního systému. Schmitt prezentuje tuto strukturu jako strukturu výjimky (*Ausnahme*):

„Výjimka je to, co nelze subsumovat; vymyká se obecnému uchopení, současně však v absolutní čistotě demonstuje specificky právní formální prvek, *decisi*. Ve své absolutní podobě nastává výjimečný případ tehdy, musí-li být teprve vytvořena situace, v níž mohou platit právní ustanovení. Každá obecná norma vyžaduje normální formu životních poměrů, na něž má být v souladu se skutkovou podstatou aplikována a které podřizuje své normativní úpravě. Norma potřebuje homogenní médium. Tato faktická normalita není pouhým ‚vnějším předpokladem‘, jež může právník ignorovat; patří spíše k její imanentní platnosti. Neexistuje žádná norma, jež by se dala uplatnit na chaos. Aby měl právní řád smysl, musí být nastolen pořádek. Musí být vytvořena normální situace,

¹⁵ C. Schmitt, *Politická theologie*, str. 10.

a suverénní je ten, kdo definitivně rozhoduje o tom, zda skutečně vládne tento normální stav. Veškeré právo je „právem situačním“. Suverén vytváří a garantuje situaci jako celek v její totalitě. Má monopol na toto poslední rozhodnutí. V tom spočívá podstata státní suverenity, již je tedy třeba správněji právně definovat nikoli jako monopol na donucení nebo na vládu, nýbrž jako monopol na rozhodování, přičemž slovo rozhodování je užito v obecném smyslu, který je třeba ještě dále rozvést. Výjimečný případ odhaluje nejjasněji podstatu státní autority. Rozhodování se zde odděluje od právní normy a (formulujeme-li to paradoxně) autorita dokazuje, že k tomu, aby vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje. ... Výjimka je zajímavější než normální případ. To, co je normální, nedokazuje nic, výjimka dokazuje vše; výjimka nejen potvrzuje pravidlo, ale pravidlo vůbec žije jen z výjimky. Ve výjimce prolamuje síla skutečného života kůru mechaniky zatuhlé opakováním. Jeden protestantský theolog, jenž dokázal, jak živoucí intenzitu může mít theologická reflexe i v 19. století, řekl: „Výjimka vysvětluje obecné i sebe samu. A chceme-li správně studovat obecné, potřebujeme se jen rozhlédnout po skutečné výjimce. Ta vše vysvětluje mnohem zřetelněji než obecné samo. Časem se nabažíme věčného tlachání o obecném; existují výjimky. Kdybychom je nemohli vysvětlit, nedalo by se vysvětlit ani obecné. Obtíže si obvykle ani nepovšimneme proto, že nemyslíme obecné s vášnivým zaujetím, nýbrž s jakousi pohodlnou povrchností. Výjimka naproti tomu myslí obecné s energickou vášnivostí.“¹⁶

Není náhoda, že se Schmitt při své definici výjimky odvolává na dílo „jednoho theologa“ (kterým není nikdo jiný než Kierkegaard). Ačkoli již Giambattista Vico nepřilíš odlišnými slovy tvrdil, že výjimka jakožto „krajní konfigurace faktů“ je nadřazena pozitivnímu právu (*Indidem iurisprudencia non censetur, qui beata memoria ius theticum sive summum et generale regularum tenet; sed qui acri iudicio videt in causis ultimas factorum peristases seu circumstantias, quae aequitatem sive exceptionem, quibus lege universali eximantur, promereant*),¹⁷ neexistuje v prostředí právních věd žádná teorie

¹⁶ Tamt., str. 14–16.

¹⁷ G. Vico, *De antiquissima*, kap. II: „Pročež není za jurisprudenci považováno to, co pozitivní právo (*ius thetica*) blahé paměti pokládá za nejvyšší

výjimky, která by jí přiznávala tak vysoké postavení. Ve výjimce, uskutečňované suverénním vládcem, se podle Schmitta jedná o samotné vytvoření podmínek, umožňujících platnost právní normy, a tedy i vlastní smysl státní autority. Suverén prostřednictvím výjimečného stavu „vytváří a garantuje situaci“, již právo potřebuje, aby mohlo vstoupit v platnost. Ale co je to tedy za „situaci“, jaká je její struktura, když vlastně nespočívá v ničem jiném než v pozastavení normy?

☞ Vicův protiklad mezi pozitivním právem (*ius theticum*) a výjimkou dobře vyjadřuje zvláštní status výjimky. Výjimka totiž v právu představuje prvek, který přesahuje pozitivní právo v případě jeho pozastavení. Výjimka se má k pozitivnímu právu stejně, jako se má negativní teologie k teologii pozitivní. Zatímco pozitivní teologie predikuje určité vlastnosti Boha, negativní (či mystická) teologie svým „ani to, ani ono“ neguje a ruší možnost jakékoli predikace. Nestojí však mimo teologii, nýbrž, jak zjistíme při bližším zkoumání, působí jako princip, zakládající obecnou možnost existence čehosi, co může být teologií. Pouze díky tomu, že božstvo bylo pojato negativně jako to, co existuje vně jakéhokoli možného predikátu, může se stát předmětem predikace. Analogicky může pozitivní právo definovat normální případ jako oblast své platnosti pouze díky tomu, že jeho platnost byla ve výjimečném stavu pozastavena.

1.2. Výjimka je určitým druhem vyloučení. Je to jednotlivý případ, vyloučený z obecné normy. Výjimku však charakterizuje nejpřiléhavěji skutečnost, že to, co je vyloučeno, se proto neocitá absolutně mimo jakýkoli vztah k normě; naopak, výjimka si k normě udržuje vztah, mající formu pozastavení této normy. *Norma se aplikuje na výjimku tím, že se přestává aplikovat, ustupuje z ní.* Výjimečný stav tudíž není chaos, předcházející řádu, nýbrž situace, jež vyplývá z jeho zrušení. V tomto smyslu je výjimka skutečně ve shodě se svým etymologickým významem: byla *vyňata, vzata ven (ex-capere)*, a nikoli prostě vyloučena.

Skutečnost, že právně-politický řád má strukturu začleňování něčeho, co je zároveň vytěšňováno, zaznamenali mnozí. Proto mohl

a všeobecné pravidlo, ale to, co je bystrým úsudkem spatřováno v nejzazších příčinách faktů, spočívajících v okolnostech (těchto faktů), jež zasluhují spravedlnost, která by je vyjmala ze všeobecného zákona.“ – Pozn. překl.

Deleuze napsat, že „suverenita vládne pouze tomu, co je schopna interiorizovat“,¹⁸ a pokud jde o „*grand enfermement*“, jež popsal Foucault ve své knize *Dějiny šílenství*, hovořil Blanchot o pokusu společnosti „uzavřít vnější“ (*enfermer le dehors*), tedy odkázat je do jakéhosi „vnitřního prostoru očekávání či výjimky“. Pokud se systém dostane do konfrontace s excesem, interiorizuje jej jakožto něco, co tento systém přesahuje, prostřednictvím zákazu, a tak „se vůči sobě samému vymezuje jako vnější“.¹⁹ Výjimka, jež definuje strukturu suverenity, je však ještě složitější. To, co je vně, není zahrnuto prostřednictvím zákazu nebo interiorizace, nýbrž pozastavením platnosti právního řádu, jemuž je tak umožněno, aby se stáhl z výjimky, opustil ji. Není to výjimka, která se vymyká pravidlu, ale pravidlo, jež svým zrušením umožňuje výjimku a pouze takto se vymezuje jakožto pravidlo, přičemž k oné výjimce i nadále zůstává v určitém vztahu. Zvláštní „platnost“ zákona spočívá v této schopnosti udržovat sám sebe ve vztahu k tomu, co je mimo zákon. Nazveme tuto extrémní formu vztahu, který cokoli zahrnuje pouze prostřednictvím vyloučení, *vztahem výjimky*.

Situace, jež se uvnitř výjimky vytváří, má však jednu zvláštnost, a sice že nemůže být definována ani jako faktická situace, ani jako situace právní, nýbrž vytváří mezi těmito dvěma kategoriemi jakýsi paradoxní práh, kde je nelze rozlišit. Není to faktická situace, protože vlastně vznikla pouze zrušením normy, ale není to ze stejného důvodu ani právní případ, i když svou existencí otevírá možnost platnosti zákona. To je poslední smysl paradoxu, který formuloval Schmitt, když napsal, že suverénní rozhodnutí „dokazuje, že k tomu, aby vytvořilo právo, žádné právo nepotřebuje“. V suverénní výjimce se totiž nejedná ani tak o kontrolu či neutralizaci excesu jako především o vytvoření a vymezení samotného prostoru, v němž právně-politický systém může mít smysl. Suverénní výjimka je v tomto smyslu základní lokalizací (*Ortung*), jež se nespokojuje s rozlišením toho, co je uvnitř, od toho, co je vně, tedy s odlišením normální situace od chaosu, nýbrž vyznačuje mezi nimi jakýsi práh (výjimečný stav), z něhož „vnitřní“ a „vnější“ vstupují do složitých topologických vztahů, umožňujících platnost právního uspořádání.

¹⁸ G. Deleuze, *Mille plateaux*, str. 445.

¹⁹ M. Blanchot, *L'entretien infini*, str. 292.

„Uspořádání prostoru“, v němž podle Schmitta spočívá suverénní „*Nomos*“, není však pouze „zmocnění se země“ (*Landesnahme*), stanovení určitého právního řádu (*Ordnung*) a teritoriálního uspořádání (*Ortung*), ale především „zmocnění se vnějšku“, tedy výjimka (*Ausnahme*).

✎ Jelikož „neexistuje žádná norma, již by bylo možné aplikovat na chaos“, musí být chaos nejprve zahrnut do systému pomocí vytvoření zóny, kde nelze rozlišit vnitřní od vnějšího a normální situaci od chaosu: výjimečný stav. Aby se vůbec na něco mohla vztahovat, musí totiž jakákoli norma předpokládat existenci něčeho, co se nalézá vně tohoto vztahu (neusouvztažený prvek), a vstoupit do určitého vztahu i s ním. Vztah výjimky tak prostě vyjadřuje původní formální strukturu právního vztahu. Suverénní rozhodnutí o výjimce je v tomto smyslu původní politicko-právní strukturou, a teprve počínaje okamžikem onoho rozhodnutí nabývá svého smyslu jak to, co je obsaženo v právním řádu, tak to, co je z něho vyloučeno. Výjimečný stav je tudíž ve své archetypické formě počátkem každé právní lokalizace, neboť pouze on otevírá prostor, v němž začíná být fixace určitého právního řádu na určitém teritoriu poprvé možná. Jako takový je však svou podstatou nelokalizovatelný (i když mu mohou být v jednotlivých případech přiděleny určité prostoročasové meze).

Vazba mezi lokalizací (*Ortung*) a uspořádáním (*Ordnung*), která vytváří „*nomos* země“,²⁰ je tudíž složitější, než jak ji Schmitt popisuje. Obsahuje totiž ve svém nitru fundamentální nejednoznačnost, nelokalizovatelnou zónu nerozlišení, výjimky, která v konečném důsledku vždy působí proti této vazbě jako princip nekonečné dislokace. Jedna z tezí našeho výzkumu zní, že v naší době vystupuje stále více do popředí právě výjimečný stav jakožto základní politická struktura a že má tendenci se nakonec stát pravidlem. Když se naše doba snažila dát této „nelokalizovatelné“ zóně trvalou a viditelnou lokalizaci, výsledkem byl koncentrační tábor. Strukturou, jež odpovídá této původní struktuře *nomos*, totiž není vězení, nýbrž tábor. O tom svědčí mimo jiné to, že zatímco vězeňské právo nestojí mimo normální právní systém, ale představuje pouze zvláštní oblast trestního práva, právním modelem (vzorcem) koncentračního tábora je, jak uvidíme, stanné právo či stav obležení. Proto nelze při analýze tábora postupovat směrem, jenž ve svých pracích naznačil Foucault, počínaje *Dějiny šílenství* a konče knihou *Dohlížet a trestat*. Koncentrační

²⁰ C. Schmitt, *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europäum*, str. 70.

tábor se jako absolutní prostor výjimky topologicky liší od pouhého prostoru pro vězně. A právě tento prostor výjimky, kde je spojitost mezi lokalizací a systémem definitivně přervána, zapříčinil krizi starého „nomos země“.

1.3. Platnost právní normy není totožná s jejím uplatněním na jednotlivý případ, například v nějakém procesu či v exekutivním aktu; naopak, norma musí platit nezávisle na jednotlivém případě právě proto, že je obecná. Projevuje se zde esenciální blízkost sféry práva k řeči. Slovo získává svou schopnost označovat v probíhající promluvě nějaký úsek reality, pokud má význam i tehdy, když nic neoznačuje (tedy jako součást jazyka, *langue*, ve své ryze lexikální podstatě a nezávisle na svém konkrétním použití v promluvě), a stejně tak se norma může vztahovat k jednotlivému případu pouze proto, že je v suverénní výjimce platná jako čistá možnost, tedy aniž by se vztahovala k něčemu aktuálnímu a konkrétnímu. A stejně jako řeč předpokládá existenci něčeho „neřečového“, s čím může udržovat virtuální vztah (v podobě *langue*, či přesněji gramatické formální hry, tedy promluvy, jejíž aktuální význam je ponechán v naprosté neurčitosti), aby pak toto „neřečové“ bylo významově určeno v konkrétně probíhající promluvě, tak i zákon předpokládá, že existuje cosi mimo právo, cosi, co je „neprávní“ (například čisté násilí jakožto přirozený stav), s čím si udržuje potenciální vztah, realizovaný ve výjimečném stavu. *Suverénní výjimka (jako zóna, kde není rozlišena příroda a právo) je předpokladem právního vztahu, majícího formu svého vlastního pozastavení.* V každé právní normě, která něco přikazuje či zakazuje (například v normě zakazující vraždu), je vepsán jako předpokládaná výjimka čistý a zákonem nepostižitelný vzorec skutkové podstaty, jež v normálním případě znamená porušení této normy (například zabití člověka nikoli v důsledku přirozeného násilí, nýbrž uplatněním suverénního násilí ve výjimečném stavu).

✎ Hegel pochopil jako první až do důsledků tuto „předpokládající“ strukturu řeči, díky níž je řeč současně vně i uvnitř sebe samé, a tudíž to, co je bezprostřední (mimořečové), není ničím jiným než předpokladem řeči. „Dokonalý element“ – napsal ve *Fenomenologii ducha* –, „v němž je niternost právě tak vnější jako vnějšnost vnitřní, jest opět řeč.“²¹ Stejně jako jediné

suverénní rozhodnutí ve výjimečném stavu otevírá prostor, v němž mohou být načrtnuty hranice mezi vnitřním a vnějším a určité normy mohou být přiděleny určitým teritoriím, tak jediné řeč jako čistá možnost něco znamenat tím, že ustoupí z každé konkrétní řečové situace, oddělí řečové od neřečového a umožní otevření významových oblastí promluvy, kde určitým termínům odpovídají určité významy. Řeč je suverénem, který vyhláší za podmínek trvalého výjimečného stavu, že neexistuje nic, co by se nalézalo mimo řeč, že řeč vždy sama sebe přesahuje. Zvláštní struktura práva se zakládá na této „předpokládající“ struktuře lidské řeči. Vyjadřuje vztah zahrnujícího vyloučení, jemuž každá věc podléhá proto, že je součástí řeči, že je pojmenována. „Říci“ je v tomto smyslu vždy *ius dicere*.

1.4. Z tohoto pohledu je výjimka umístěna symetricky vůči příkladu, s nímž tvoří systém. Jsou to dva způsoby, jejichž prostřednictvím se nějaký celek snaží založit a udržet svou soudržnost. Ale zatímco výjimka je ve výše zmíněném smyslu *zahrnujícím vyloučením* (slouží tedy k zahrnutí toho, co je vytěsněno), příklad funguje spíše jako *vylučující zahrnutí*. Uvažme případ gramatického příkladu:²² paradox zde spočívá v tom, že jednotlivý výrok, který se ničím neliší od jiných výroků stejného druhu, je od nich oddělen právě proto, že k nim patří. Uvedme příklad performativního řečového aktu: pokud pronese syntagma „miluji tě“, nemůže být chápáno stejně, jako kdyby bylo vysloveno v normálním kontextu, nicméně aby mohlo sloužit jako příklad, musí se s ním zacházet jako s reálným výrokem. Uvedený příklad nám ukazuje, že zmíněný řečový akt přísluší k určité třídě, ale právě proto se tento exemplární případ právě v okamžiku, kdy tuto příslušnost prokazuje a zdůvodňuje, dostává mimo ni (stejně tak lingvistické syntagma *ukazuje* svůj význam, a tím současně pozastavuje akt přiřazení významu). Pokud se nyní otážíme, zda se pravidlo vždy vztahuje na příklad, odpověď není snadná, neboť pravidlo lze na příklad aplikovat pouze proto, že příklad je normálním případem, a nikoli proto, že jde o příklad. Příklad je tudíž vyloučen ze třídy normálních případů nikoli proto, že by do ní nepatřil, ale naopak proto, že prokazuje svou příslušnost. Je skutečným *paradigmatem* v etymologickém smyslu tohoto termínu: je tím, co se

²¹ G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, str. 527–529; česky: *Fenomenologie ducha*, str. 441 (překl. mírně upraven).

²² J. C. Milner, *L'exemple et la fiction*, str. 176.

„ukazuje vedle, po boku“, neboť jakákoli třída může obsahovat vše, nikoli však vlastní paradigma.

Mechanismus výjimky je jiný. Zatímco příklad je vyloučen z množiny proto, že do ní patří, výjimka je obsažena v normálním případě právě proto, že do něho nepatří. A stejně jako lze příslušnost k nějaké třídě prokázat pouze příkladem, tedy mimo ni, tak nepřislušnost k této třídě může být prokázána pouze v jejím vnitřku, a to prostřednictvím výjimky. V každém případě (jak ukazuje disputece mezi anomalisty a analogisty, jež kdysi rozdělovala antické gramatiky) jsou výjimka a příklad navzájem propojené pojmy, které mají v limitním případě tendenci splývat a vstupují do hry pokaždé, když jde o určení samotného smyslu příslušnosti jednotlivců ke skupinám a vytváření společenství. Vztah mezi vnitřkem a vnějškem, mezi příslušností a nepřislušností je v každém logickém i v každém sociálním systému takto složitý.

⌘ Tato zvláštní struktura výjimky je zřetelně patrná v pojmu *exceptio* z římského procesního práva. Je to nástroj obhajoby, jímž obžalovaný disponuje před soudem. Jeho účelem je neutralizovat závěry, vyvozené z argumentů, uplatňovaných žalobcem v případě, že by normální aplikace *ius civile* nezaručovala rovnost práv. Římané v něm spatřovali jistou formu vyloučení, namířenou proti aplikaci *ius civile*:²³ „*Exceptio dicta est quasi quaedam exclusio, quae opponi actioni solet ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum est.*“²⁴ V tomto smyslu *exceptio* rozhodně nestojí mimo právo, ale projevuje se v něm spíše rozpor mezi dvěma právními nároky, který v římském právu vyplývá z protikladu mezi *ius civile* a *ius honorarium*, tedy občanským právem a právem, jež zavedl prétor, aby zpřesnil přílišnou obecnost norem občanského práva.

Ve svém terminologickém významu tak *exceptio* nabývá charakteru negativní podmínkové klauzule, vsunuté v procesním ustanovení mezi *intentio* a *condemnatio*, jejímž prostřednictvím je odsouzení obžalovaného podřízeno zjištění, že neexistuje skutečnost, zakládající obhajobu, jež by byla z procesního ustanovení vyňata (například: *si in ea re nihil malo A. Agerii factum sit neque fiat*, tedy pokud zde nebyl zločinný úmysl). Výjimečný případ je tak

²³ *Corpus iuris: Digesta*, I.2, *Domitius Ulpianus*.

²⁴ „*Exceptio* (vyjimka) označuje jakési vyloučení používané obvykle proti žalobě za účelem vyloučení předmětu žaloby a odsouzení.“ – Pozn. překl.

vyloučen z aplikace *ius civile*, aniž by byla zpochybněna příslušnost skutkové podstaty k normativní prognóze. Suverénní výjimka představuje nejzazší práh: přesouvá rozpor mezi dvěma zmíněnými právními nároky do oblasti limitních vztahů mezi tím, co je uvnitř, a tím, co je vně práva.

Definovat strukturu suverénní moci s jejími krutými faktickými aplikacemi pomocí dvou nevinných gramatických kategorií se nám může zdát nemístné. A přece existuje případ, kdy má lingvistický příklad charakter rozhodujícího kritéria, jež v mezním případě splývá s výjimkou, a vykazuje evidentní souvislost s mocí nad životem a smrtí. Jedná se o epizodu z *Knihy soudců*, v níž obyvatelé Gileádu poznávají prchající Efrajimce, hledající spásu za Jordánem. Žádají je, aby pronesli slovo „šibbolet“, jež Efrajimci vyslovují jako „šibbolet“. („*Dicebant ei Galaaditae: numquid Ephrataeus es? Quo dicente: non sum, interrogabant eum: dic ergo Scibbolet, quod interpretatur spica. Qui respondebat: sibbolet, eadem littera spicam exprimere non valens. Statimque apprehensum iugulabant in ipso Jordanis transitu.*“).²⁵ Ve slově „šibbolet“ příklad a výjimka splývají: je to exemplární výjimka nebo příklad, který funguje jako výjimka. (Nepřekvapí nás tedy, že při výjimečném stavu dává suverén přednost exemplárním trestům.)

1.5. V teorii množin se rozlišuje příslušnost k množině (jde o elementární pojem této teorie, takový vztah, relace, se zapisuje $a \in B$) a zahrnutí určité množiny do jiné množiny jako podmnožina. O množině B ve vztahu k množině A hovoříme jako o podmnožině, pokud jsou všechny prvky množiny B současně prvky množiny A (píše se $B \subset A$). Ale množina bodů může patřit do jiné množiny, aniž by v ní byla zahrnuta, tedy byla její podmnožinou, nebo naopak, může být její podmnožinou, a přitom do ní nepatřit.²⁶ V jedné ze svých posledních knih zkoumá Badiou toto rozlišení, aby je pak aplikoval na pojmy z oblasti politiky. Podle tohoto autora odpovídá příslušnost k množině prezentaci, zatímco zahrnutí ve formě podmnožiny reprezentaci (re-prezentaci, opakované prezentaci). Lze tak říci, že nějaký prvek patří k určité situaci, pokud byl v této situaci prezentován

²⁵ „A bylo, že když kdo z utíkajících Efraimských řekl: Nechať přeju, řekli jemu muži Galádští: Jsi-li Efratejský? Jestliže řekl: Nejsem, tedy řekli jemu: Rci hned Šiboleť. I řekl: Šiboleť, aniž dobře mohl vyřknouti toho. Tedy pochytil je, zamordovali ho u brodu Jordánského.“ (Bible kralická). – Pozn. překl.

²⁶ Jedná se zřejmě o hraniční body, tzv. uzávěr množiny. – Pozn. překl.

a započítán do ní jako jednotka (řeceno politickým jazykem, jsou to jednotlivci jakožto prvky patřící do společnosti). Naopak řekneme, že určitý prvek je zahrnut v určité situaci, pokud je reprezentován v metastruktúře (ve státě), do níž je struktúra situace započítána jako jednotka (jednotlivci poté, co byli překódováni státem ve třídy, například jakožto „voliči“). Badiou definuje jako normální onen prvek, který je současně prezentován a reprezentován (tedy patří k množině a je do ní zahrnut), jako výrůstek pak prvek, který je reprezentován, ale není prezentován (je tedy zahrnut v nějaké situaci, aniž by do ní patřil), a konečně jako singulární prvek ten, který je prezentován, ale není reprezentován (patří do množiny, ale není v ní zahrnut).²⁷

Jak to dopadne, pokud se pokusíme do tohoto schématu začlenit suverénní výjimku? Na první pohled by se mohlo zdát, že spadá pod třetí případ, tedy že výjimka představuje formu příslušnosti bez zahrnutí. Tak tomu jistě z Badiouova hlediska je. Ale to, co určuje charakter suverénního požadavku, je právě skutečnost, že se vztahuje k výjimce, a současně se k ní nevztahuje. Suverénní výjimka je tedy útvar, v němž je singulární prvek reprezentován jako takový, tedy jako nereprezentovatelný. To, co v žádném případě nemůže být zahrnuto, je zahrnuto formou výjimky. Do Badiouova schématu tak výjimka zavádí čtvrtý útvar, práh nerozlišitelnosti mezi výrůstkem (reprezentace bez prezentace) a singulárním prvkem (prezentace bez reprezentace), je to něco jako paradoxní zahrnutí samotné příslušnosti k množině do množiny. *Výjimka je to, co nemůže být zahrnuto do množiny, k níž patří, a nemůže patřit k množině, v níž je vždy již zahrnuta.* Ze zkoumání tohoto limitního útvaru nám tedy vyplývá radikální krize jakékoli možnosti jasně rozlišit mezi příslušností a zahrnutím, mezi tím, co je vně, a tím, co je uvnitř, mezi výjimkou a normou.

№ Badiouova teorie je tedy, pokud na ni pohlížíme z této perspektivy, rigorózní teorií výjimky. Její ústřední kategorie, a sice událost, odpovídá totiž struktúře výjimky. Událost je definována jako prvek takové situace, kdy o příslušnosti onoho prvku k situaci nelze z hlediska situace samotné rozhodnout. Taková událost se proto státu jeví nutně jako výrůstek. Vztah mezi příslušností a zahrnutím je navíc podle Badioua již od základu neadekvátní, neboť zahrnutí vždy přesahuje příslušnost (teorém bodu přesahu). Výjimka

²⁷ A. Badiou, *L'être et l'événement*, str. 95–115.

vyjadřuje právě tuto neschopnost systému ztotožnit zahrnutí s příslušností, převést na jednotky všechny své součásti.

Z jazykového hlediska lze přirovnat zahrnutí k významu slova a příslušnost k denotaci. Teorému bodu přesahu bude tedy odpovídat skutečnost, že slovo má vždy více významů, než kolik jich může při použití denotovat, a že mezi významem a denotací je trhlina, již nelze zacelit. Je to právě tato trhlina, o níž jde jak v Lévi-Straussově teorii dílčího přesahu signifiantu ve vztahu k signifié²⁸ („il y a toujours une inadéquation entre les deux, résorbable pour l'entendement divin seul, et qui résulte dans l'existence d'une surabondance de signifiant par rapport aux signifiés sur lesquelles elle peut se poser“),²⁹ tak v Benvenisteho učení o nesmiřitelném protikladu mezi sémiotickým a sémantickým. Naše současné myšlení je v každé své oblasti konfrontováno se strukturou výjimky. Požadavek suverenity řeči bude tedy spočívat v pokusu o ztotožnění významu s denotací, v tom, že mezi nimi bude vymezena zóna nerozlišitelnosti, kde se řeč bude udržovat ve vztahu se svými *denotáty* tím, že je opustí, stáhne se z nich a uchýlí se do čisté *langue*, jazyka (lingvistický výjimečný stav). Je to to, co činí filosofická dekonstrukce: vytváří nekonečnou převahu nerozhodnutelnosti a nerozlišitelnosti nad jakoukoli skutečnou možností významu slova.

1.6. U Schmitta proto suverénita vystupuje ve formě rozhodnutí o výjimce. Rozhodnutí zde není vyjádřením vůle subjektu, který je hierarchicky nadřazen komukoli jinému, nýbrž představuje vepsání něčeho, co se nalézá vně, do těla *nomos*, přičemž tento vnější prvek zákon oživuje a dává mu smysl. Suverén nerozhoduje o tom, co je legální a co je nelegální, ale o prvotním zahrnutí živé bytosti do sféry práva neboli, řeceno Schmittovými slovy, o „normálním strukturování vztahů v životě“, kteréžto právo pro svou funkci potřebuje. Rozhodnutí se netýká ani *quaestio iuris*, ani *quaestio facti*, ale vlastního vztahu mezi právem a faktem. Nejedná se zde pouze o vpád „skutečného života“, jenž v podobě výjimky „prolomí krunýř mechanismu, zkosnatělého stálým opakováním“, jak to vysvětluje Schmitt, nýbrž o *cosi*, co se dotýká nejvlastnější podstaty práva.

²⁸ C. Lévi-Strauss, *Introduction à l'oeuvre de M. Mauss*, str. XLIX.

²⁹ „mezi oběma existuje vždy nerovnováha, srozumitelná pouze chápání božskému, nerovnoměrnost plynoucí z širě označujícího znaku typu signifiant ve vztahu k označovaným entitám typu signifié, k nimž se může vztahovat“. – Pozn. překl.

Právo má normativní charakter, je to „norma“ (v původním smyslu tohoto latinského slova, jež znamená pravítko i pravidlo), nikoli proto, že předepisuje a velí, ale proto, že musí především vytvořit prostředí, k němuž by se v reálném životě mohlo vztahovat a na něž by se mohlo odvolávat, musí tedy reálný život normalizovat. Jelikož totiž norma podmínky tohoto vztahu stanoví a současně je předpokládá, je její původní struktura vždy tohoto typu: „Jestliže (reálná skutková podstata, např. *si membrum rupsit*), pak tedy (právní důsledek, např. *talio esto*)“³⁰ kde je skutek zahrnut do právního řádu prostřednictvím svého vyloučení a přestupek jako by předcházel a vymezoval zákonem povolený případ. To, že má zákon zpočátku formu *lex talionis* (*talio*, snad odvozeno od *talis*, což znamená totéž, stejný),³¹ znamená, že právní řád původně nevystupuje prostě jako sankcionování přestupku, ale spíše se utváří tak, že vůči viníkovi je uplatněno opakování stejného skutku, jako byl ten, jehož se dopustil, bez jakékoli sankce, tedy jako výjimečný případ. Není to potrestání přestupku, nýbrž jeho zahrnutí do právního systému, je to násilí jako prvotní právní fakt (*permittit enim lex parem vindictam*). V tomto smyslu je výjimka původní formou práva.

Šifrou takového zachycení života a jeho vepsání do práva není sankce (která není vůbec exkluzivním znakem právní normy), ale vina, provinění (nikoli v terminologickém smyslu, jehož tento pojem nabývá v trestním právu, nýbrž v onom původním významu, kdy toto slovo označuje stav, „být na vině“: *in culpa esse*), tedy to, že jsme zahrnuti do systému prostřednictvím vyloučení, že jsme ve vztahu k něčemu, z čeho jsme byli vyloučeni nebo co nelze celé beze zbytku přijmout. *Provinění není proviněním proto, že byl přestoupen zákon, tedy vymezení toho, co je legální a co je nelegální, ale kvůli čistě platnosti zákona, prosté okolnosti, že se tento zákon na něco vztahuje.* To je nejlustnější důvod právní zásady, jež je cizí každé morálce, že totiž neznalost normy neodstraňuje vinu. V této situaci, kdy nelze rozhodnout, zda provinění zakládá normu, či norma předpokládá provinění, zřetelně vyvstává v plném světle nemožnost rozlišit mezi

³⁰ *Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto* (Pokud někdo zlomí jinému končetinu, budiž mu učiněno totéž), *Duod. Tab. ap. Fest.* – Pozn. překl.

³¹ „Zákon umožňuje stejnou odplatu.“ Sextus Pompeius Festus, *De verborum significatione*. – Pozn. překl.

vnějškem a vnitřkem, mezi životem a právem, která charakterizuje suverénní rozhodnutí o výjimce. „Suverénní“ struktura zákona, jeho zvláštní a originální „působnost“, má formu výjimečného stavu, kde jsou skutek a právo nerozlišitelné (a přesto o nich musí být rozhodnuto). Život, jenž je takto vázán, implikován ve sféře práva, může v ní být obsažen v poslední instanci pouze prostřednictvím svého zahrnujícího vyloučení, pouze v rámci *exceptio*. Zde se nalézá jakýsi limitní útvar života, práh, kde se život ocitá současně uvnitř a vně právního řádu, a tento práh je místem uplatnění suverenity.

Tvrzení, podle něhož „pravidlo žije pouze z výjimky“, je tedy třeba chápat doslovně. Právo nemá jiný život než ten, který do sebe dokáže pojmout prostřednictvím zahrnujícího vyloučení *exceptio*: takto polapeným životem se živí a bez něho zůstává mrtvou literou. V tomto smyslu právo skutečně „nemá samo o sobě žádnou existenci, ale jeho bytí je sám život lidí“. Suverénní rozhodnutí vyznačuje a čas od času obnovuje tento práh nerozlišitelnosti vnějšku a vnitřku, vyloučení a zahrnutí, *nomos* a *fysis*, kde je život původně obsažen v právu jako výjimka. Rozhodnutí o něm současně předpokládá, že rozhodnout nelze.

⌘ Není náhoda, že první Schmittova práce je zcela věnována definici právního chápání pojmu vina. To, co nás na tomto rozboru okamžitě zaujme, je rozhodnost, s níž autor odmítá jakoukoli terminologickou a formální definici pojmu vina, aby ji místo toho charakterizoval slovy, která na první pohled patří spíše do oblasti morálky než práva. Vina je zde totiž (na rozdíl od prastarého právníckého rčení, které ironicky tvrdí, že „bez normy neexistuje vina“) především „procesem vnitřního života“ (*Vorgang des Innerlebens*), tedy něčím, co je ve své podstatě „intrasubjektivní“ (*Innersubjektives*)³² a hodnotitelné jako skutečná „zlá vůle“ (*bösen Willen*), spočívající ve „vědomém stanovení cílů, jež jsou v protikladu k cílům právního řádu“.³³

Nelze říci, zda Benjamin znal tento text, když psal *Osud a charakter*³⁴ a *Ke kritice násilí*.³⁵ Je nicméně pravda, že jeho definice viny jako pojmu

³² C. Schmitt, *Über Schuld und Schuldarten, Eine terminologische Untersuchung*, str. 18–24.

³³ Tamt., str. 92.

³⁴ W. Benjamin, *Schicksal und Charakter*, in: *Gesammelte Schriften*, II, 1.

³⁵ W. Benjamin, *Zur Kritik der Gewalt*, in: *Gesammelte Schriften*, II, 1; česky: *Ke kritice násilí*.

původně spadajícího do oblasti práva, který byl však nevhodně přenesen do etické a náboženské sféry, se dokonale shoduje s tezí Schmittovou, i když vyznívá protichůdně. Zatímco se totiž u Benjamina jedná vlastně o překonání stavu démonické existence, jejímž pozůstatkem je právo, a o osvobození člověka od viny (jež není ničím jiným než vepsáním přirozeného života do řádu práva a osudu), Schmitt nekonfrontuje požadavek právního charakteru a centrální úlohy pojmu vina s požadavkem svobody etického člověka, ale pouze s brzdící silou suverénní moci (*catechon*), jež může v nejlepším případě pouze oddálit nástup vlády Antikrista.

Podobné sblížení obou teorií lze pozorovat u pojmu charakter. Schmitt stejně jako Benjamin důsledně rozlišuje mezi charakterem a vinou („pojem vina“, píše, „má co do činění s *operari*, nikoli s *esse*“).³⁶ U Benjamina však právě tento element (charakter, jelikož uniká jakékoli vědomé vůli) vystupuje jako princip, schopný zprostit člověka viny a prohlásit jej za přirozeně nevinného.

1.7. Pokud je výjimka strukturou suverenity, není suverenita ani výhradně politický pojem, ani výlučně politická kategorie, ani moc stojící vně práva (Schmitt), ani norma nadřazená právnímu systému (Kelsen): je to původní struktura, skrze kterou se právo vztahuje na život a zahrnuje jej v sobě prostřednictvím vlastního zrušení. Převzeme to, co naznačil J. L. Nancy, a nazveme *bando* (toto italské slovo je původně starý germánský výraz, znamenající jak vyloučení či vypovězení ze společenství, tak příkaz a charakteristiku moci suveréna) tuto mohoucnost zákona (ve smyslu aristotelské *dynamis*, která je vždy současně též *dynamis mé energiein*, tedy mocí zdržet se uskutečnění), jenž si udržuje svou platnost tím, že sám sebe suspenduje, že se uplatňuje tím, že uplatňován není. Vztah výjimky je vztah, obsažený v italském slově *bando* a v dalších slovech, odvozených od tohoto kořene. Ten, kdo byl vykázán, vyhoštěn, exkomunikován, proskribován, uvržen do klatby (*messò al bando*), nebyl pouze postaven mimo zákon a nestal se zákonu lhostejným, ale byl zákonem opuštěn (*abbandonato*), tedy ponechán sám sobě a vydán podmínkám rozhraní, kde se život a právo, vnitřek a vnějšek prolínají. O takovém člověku vlastně nelze říci, zda je uvnitř či vně právního řádu (proto v italštině výrazy „*in bando*, a *bandono*“ znamenají jednak „být

³⁶ Tamt., str. 46.

vydán“ a jednak „ponechán své svobodě, ponechán svému vlastnímu uvážení“. „*Bandito*“ znamená vyloučený, vykázaný a zakázaný, vypovězený, vyhoštěný, psanec a bandita, ale toto přídavné jméno se vyskytuje také ve spojeních jako „*mensa bandita*“ (prostřený stůl, z něhož si lze po libosti posloužit), nebo „*a redina bandita*“, s puštěnými otěžemi, tedy ve významu svobodný, otevřený všem, neomezený, ponechaný na libovůli).³⁷ A právě v tomto smyslu může paradox suverenity nabýt takovéto formy: neexistuje nic, co by se nacházelo vně zákona. Původní vztah zákona k životu není aplikace zákona, ale opuštění (*abbandono*) zákonem. Nepřekonatelná moc *nomos*, jeho původní „síla zákona“, spočívá v tom, že k sobě váže život specifickou vazbou (*bando*) a současně jej opouští a vydává na milost a nemilost (*abbandono*). Právě taková je totiž struktura této vazby (*bando*), o jejíž pochopení nám zde jde, a to proto, abychom ji mohli eventuálně uvést v pochybnost.

✎ *Bando* (vyloučení, suspenze) je určitá forma vztahu. Ale o jaký vztah se zde vlastně jedná, když nemá žádný skutečný pozitivní obsah a když se pojmy spojené tímto vztahem evidentně navzájem vylučují (a současně zahrnují)? Jaká forma zákona se tím vyjadřuje? Vyloučení je čistou formou, vyjadřující, že se něco k něčemu obecně vztahuje, tedy je to prostý předpoklad existence vztahu k něčemu, co není souvztažněno. V tomto smyslu je vyloučení totožné s limitní formou vztahu. Kritická analýza vyloučení (*bando*) musí tudíž nutně zpochybnit samotnou formu tohoto vztahu a tázat se, zda nelze o určitém politickém faktu uvažovat za hranicemi tohoto vztahu, nikoli už tedy jako o formě nějakého vztahu.

³⁷ Též *bandita* – hájemství, *bando di concorso* –, vyhlášení konkursu atd. Nalézt český ekvivalent slova *bando* s podobně mnohoznačnou strukturou nelze, význam je v češtině rozdělen mezi více ekvivalentů, uvedených v textu poslední části této kapitoly. Tyto ekvivalenty budeme dále používat v místech, kde se v originále vyskytuje slovo „*bando*“ tak, aby vždy odpovídaly konkrétnímu kontextu. – Pozn. překl.